

Debreczeni Márk

„Focializmus”; avagy a pártállam és a futball kapcsolata, szoros emberfogásos taktikával

A futball jóval több, mint egy évszázada a legnépszerűbb sportág a világon. Magyarországon a 20. század eleje óta ez az a sport, amihez mindenki ért, és amit mindenki jobban ismer a másiknál. Mára egy egész iparág épült a futball köré, amelyet más szemmel lát a szurkoló, a néző, a játékos, az edző és a sportújságíró. Vajon a magyar állambiztonság emberei mit kerestek a stadionok lelátóin, a játékosok öltözőiben, a klubházakban és a páholyokban, valamint a sportirányításban? Rákosiéknak és Kádáréknak is alapvető érdekük volt, hogy a foci és a focisták kiemelt figyelmet kapjanak – vajon miért? Miként kezelték a szocialista időkben a klubokat, mire használták a labdarúgókat? Takács Tibor 2018-ban megjelent munkája, a *Büntetőterület: Futball és hatalom a szocialista korszakban* elénk tárja az 1945 és 1990 közti magyar valóság képét a foci szemszögéből nézve. Párttitkári feljegyzések, ügynökjelentések, nyomozati jegyzőkönyvek és a titkosszolgálat beszámolóai alapján az olvasó megláthatja, miért tekintett a pártvezetés komoly veszélyforrásként erre a nagy tömegekre ható társadalmi és kulturális jelenségre. Betekintést nyerhetünk a keserű szocialista valóságba, ahol játékosokat lehetetlenítettek el vagy épp integráltak, ahol a sportvilágot a vezetés kénye-kedve szerint alakíthatta, és amiben évtizedekig komoly ellentétek uralkodtak az ország egyik legnépszerűbb csapata és Kádárék között. Ezzel együtt megtudhatjuk azt is: a korszak magyar futballszurkolójának a játék iránt érzett örömet nem vehették el, akárcsak az együttszurkolás és az összetartozás élményét sem, amelyek új szubkultúrát teremtettek hazánkban.

A szerző nem időrendben, hanem tematikusan mutatja be az általa kutatott forrásanyagok alapján a legérdekesebb témákat és fejezeteket a magyar futballal kapcsolatban. Kezdesnek górcső alá vesz egy 1961-es történetiszólat, amely egy magyar-osztrák barátságos meccsel kapcsolatosan mutatja be a szocialista államapparátus paranoiáját. A hatalom – tartva az esetleges kémektől és az 1956-os menekültek feltűnésétől – hetekkel a mérkőzés előtt már-már komikus komolysággal készült az összecsapásra. Alig 5 évvel az 1956-os forradalom és a sportirányítás alapos átszervezése után jól érzékelhető, hogy a magyar politikai rendőrség egy magyar-osztrák összecsapást „*legális behatolási csatornának*” tekintett, úgy gondolva, hogy a nyugati hírszerző szervek felhasználják saját hírszerző és egyéb céljaikra az eseményt.¹ A történet végkimenetele az lett, hogy a nagy igyekezet ellenére egyetlen nyugati kém sem sikerült fogni. A lehetőség biztosan adott volt, hogy egy-egy sporteseményt kémkedésre használjanak fel, esetleg titkosszolgálati célokat valósítsanak meg, de nincs arra vonatkozó adat, hogy ilyen történt volna. A Kádár-rendszer egészét végigkísérő, tökéletesített ügynökrendszer „hazai” kipróbálására a sport állambiztonsági szempontból kiváló terepnek bizonyult. A hatalom – főként a Kádár-rendszer elején – potenciális politikai veszélyforrásként tekintett a futballmérkőzésekre, az 1960-as évektől pedig a televíziós közvetítések megjelenésével egyáltalán nem volt mindegy számukra, hogy milyen közhangulat és viselkedés uralkodik a stadionokban. Egészen a szocialista

¹ Biszku Béla belügyminiszter utasítására 1959-től a sportesemények kapcsán a BM II/2-es és a belső elhárító BM II/5. Osztály teljes együttműködéssel felügyelte az előkészületeket. ÁBTI 4.2.10-21/4/1959. A belügyminiszter 4. sz. parancsa, 1959. március 3.

időszak végéig jellemző, hogy a hatalom a szurkolók egy részében „fasiszta tüntetőket” és rendszerellenes felbujtókat látott. Habár a rendszer stabilitásának egyik alapját a politikai rendőrség jelentette, fontos megjegyeznünk, hogy ennek a szervnek az ügyei már ritkábban kerültek a legfelső pártvezetés elé. Ezt jól mutatja az is, hogy a területet felügyelő KB-titkárok (Biszkú Bélát leszámítva) nem lettek a Politikai Bizottság befolyásos tagjai, és annak ülésein a berendelt belügyi vezetőkkel együtt többször is csak meghívottként vehettek részt.² A sport teljes átpolitizáltsága és a sporteredmények politikai célokra való felhasználása egészen 1986-ig jellemző volt a magyarországi sportéletre. Ekkor váltja fel az OTSH-t az Állami Ifjúsági és Sporthivatal, amely már csak felügyeletet gyakorolt a sportszervezetek felett, valamint a szocialista blokkon belüli első Formula-1-es verseny sem a „szocialista sportpolitika reprezentációs eszközeként tekinthető”.³

Összehasonlításképp érdemes megjegyezni, hogy a Rákosi-korszakban az 1949-es szigorú átszervezések ellenére paradox módon például az 1954-es budapesti tüntetések után viszonylag enyhe büntetéseket kaptak az elbukott foci vb után előállított emberek, 1961-ben pedig már egy egyszerű, semleges országgal vívott barátságos mérkőzést is ekkora felhajtás övezett. Fontos kitérni a Rákosi-korszak sportolókat, sportvezetőket és újságírókat meghurcoló történeteire. Kalocsay Géza története talán az első példa arra, hogy egy kárpátaljai származású, külföldi tapasztalattal és kapcsolatokkal rendelkező, Magyarországra hazatérő játékos-edzőt hogyan szorít sarokba egyik pillanatról a másikra a korszak politikai vezetése. A korszakban az egyik legnagyobb állambiztonsági kockázatot az „imperialista” nyugati tömbbel való kapcsolattartás és az oda irányuló vagy ott élő emigráció jelentette.⁴ Kalocsay ügye kapcsán végül sok élvonalbeli játékos, de a későbbi Aranycsapat több tagja is érintetté válik, többek között Lóránt Gyula, Bozsik József, Czibor Zoltán, de a későbbi szövetségi kapitány és UEFA-alelnök Sebes Gusztáv is. Az állambiztonság hatékony, de mégis tétovázó magatartását mutatja, hogy a nyugatra szökni kívánók neveit és kapcsolati hálózatát hamar feltérképezték, de a másfél-két hetes „csend” mutatja, hogy nehezen született döntés a játékosok sorsáról. Többségüket internálták vagy rendhatósági felügyelet alá vonták, de Kalocsaynak még az is megadatott, hogy az 1954-es világbajnokságon Sebes Gusztáv segítőtje legyen. Vélhetően együttműködhetett az eljárások során a hatalommal. A válogatott játékosok egyébként az 1950-es és 1960-as években is sejtették, hogy két-három játékos, esetleg edzői stábtagnak besúgóként együttműködik az állambiztonsággal, erre enged következtetni az 1969-es operatív összefoglaló is, azonban nyíltan soha nem vádolhattak meg senkit, vagy szegülhettek szembe a hatalommal. A futballistáknak így azzal a nyomással kellett élni mindennapjaikat, hogy esetleges „kétes” ügyekről, barátokról, kapcsolatokról még a legbizalmasabb barátoknak tartott csapattársakkal se beszéljenek, ne szóljanak el semmilyen félinformációt sem. Bárhol akadhettek besúgók, a helyi párttitkárok emberei bárkiről jelenthettek. Az állambiztonság nagyon komoly veszélyként értékelte a nyugati kémeket, a nyugatra szökést vagy a nyugattal való kapcsolattartást. Több sportolót, aki nyugatra disszidált, hosszú évekig figyeltek és jelentettek róluk. De nemcsak a sportolóknak kellett szembenézni az államapparátus elégedetlenségével, figyelő szemével és haragjával: 1954-től a sportolók, edzők és

² Tabajdi 2013a. 30.

³ Takács 2018. 88.

⁴ Tabajdi 2013a. 20–21.

sportvezetők egyre gyakrabban lettek megvádolva „*burzsoá anyagiaskodással*”. A bírálatokból még Szepesi Györgynek is kijutott, a „*sokszor meggondolatlan közvetítések*” miatt,⁵ valamint a világbajnoki döntő után bűnbaknak kikiáltott sportújságírók és a Népsort megrendszabályozása is megkezdődött. A teljes sportélet, az élet minden szegmense, így a futball is, totális irányítás és megfigyelés alá került.

A magyar sportirányítás történetéről is szó esik a könyvben, érdemes röviden összefoglalni azokat a szerző által csak vázlatosan említett változásokat, melyek 1948 és 1986 között történtek. 1948-ban alakult meg (a Minisztertanács rendelete nyomán) az Országos Sporthivatal, rövidítve OSH. Ezzel párhuzamosan létrejött az Országos Sport és Testnevelési Tanács. Az OSH élére Hegyi Gyula került, államtitkári rangban. 1948 tavaszán az Országos Sporthivatal megalakulása után az ország vezetését átvevő Kommunista Párt utasítására – ezúttal szovjet példa nyomán – megszüntette a háború után újjáalakult MOB önállóságát. A MOB, mint önálló szervezet ekkor került a szőnyeg szélére. A bizottság ezt követően a mindenkor állami sportvezetés fiókkintézménye lett, elnöki tisztté a sportvezetés első embere látta el, tagjait pártszempontok szerint gondosan összeállított listák alapján egyszerűen kinevezték, négy évtizeden át tulajdonképpen csak papíron létezett. 1951-ben újabb átalakulás következett, hiszen az OSH megszűnt, életbe lépett a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendelete. Az addigi OSH helyett létrejött a minisztertanács alá rendelt Országos Testnevelési és Sport Bizottság (OTSB), az összes testneveléssel és sporttal foglalkozó állami és társadalmi szervezetet egyesítette, elnöke Hegyi Gyula államtitkár lett. A szabadságharc leverése után a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa törvényerejű rendeletével megszüntette az OTSB-t, helyette a sporttal kapcsolatos állami feladatokat az Oktatási és Népművelődési Minisztériumból összevont Művelődésügyi Minisztériumnak kellett ellátni, 1956. december 31-ig. Ezt követően létrejött a Magyar Testnevelési és Sporthivatal (MTSH). A szovjet sportirányítási modellt utánzó TSB-rendszert átmenetileg megszüntették, majd nem sokkal később sporttanácsokká átszervezve visszaállították. Az olyan patinás egyesületek, mint az FTC, az MTK, a MAFC, a Debreceni VSC, a Dorogi AC, a Nagykanizsai TE, a Szegedi EAC és mások visszakapták régi jelvényeik és az eredeti klubszínek használati jogát.⁶ 1958-ban az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel kimondta a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST) létrehozását. 1963 decemberében tartotta alakuló kongresszusát a Magyar Testnevelési és Sportszövetség, amely – egyetértve a korábbi MTST-vel – úgy döntött, hogy új sporttömegszervezeteket kell alakítani. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az állambiztonság kiemelkedő szerepét az egész Kádár-korszakra nézve, különös tekintettel a konszolidáció korai időszakára.⁷ A magyarországi sportirányítás sem kerülhette el

⁵ MNL OL M-KS 276.f. 54/373. Határozat. Az MDP 1955. július 25-i ülésén fogadja el, de Szepesit már a vb-szereplést értékelő titkársági határozat is név szerint felelősségre vonta.

⁶ A Rákosi-korszaktól való szimbolikus elhatárolódás jegyében több egyesület visszakaphatta régi nevét és színeit. Az FTC 1949 után az élelmiszeripari dolgozók szakszervezete (EDOSZ) Kinizsíról elnevezett egyesületének budapesti sportköre lett, színeit zöld-fehérről piros-fehérré cserélték, legjobb sportolóit (főleg a labdarúgókat) és edzőit pedig hatalmi szóval a rendszer kegyeltjeinek tekintett csapatokhoz, mindenekelőtt a Honvéddhoz vezényelték. Az 1956-os forradalom napjaiban a klub visszavette korábbi nevét és színeit, amelyeket a forradalom leverése után is megtarthatott.

⁷ Több eset is bizonyítja, hogy a mindenkor sportirányítás szorosan összekapcsolódott az állambiztonsági szervekkel is, erre kiváló példa Weidemann Károly ferencvárosi labdarúgó ügye, amely a recenzeált könyvben is külön fejezetet kap. Részletesen lásd: Takács 2015.

„a társadalmi önigazgatás fejlett szocializmus elméletét”⁸ igazoló jugoszláv, illetve hrucsovi kísérletét sem. A zóna többi államát követően némi késéssel 1963. december elején Egri Gyula elnökletével az MTS-t felülről kijelölt, de alulról választott tisztségviselők tömegszervezetévé változtatták. Az 1960. április 1-jén meghirdetett részleges politikai közkegyelem során egyéni kérelmek alapján elengedték sportolóink 1956-os forradalomban való aktív részvétele miatt kirótt büntetéseinek hátralévő részét. Az MTS első elnöke Egri Gyula volt, őt dr. Beckl Sándor követte 1971-ben. Az MTS-t az illetékes szervek felruházták állami feladatokkal és hatáskörrel. Ez a szervezet töltötte be a mindenkori sporthivatal szerepkörét, felelőssége alá tartozott a versenysport és a tömegsport is. Az állam 1973. április 1-jén tért vissza a direkt irányítás módszeréhez, megalakult az Országos Testnevelési és Sporthivatal (OTSH). Habár a Magyar Olimpiai Bizottság, mint sportirányítási szervezet, természetesen létezett, a versenysporttal kapcsolatos döntések zöme az OTSH hatáskörébe tartozott. A MOB felelőssége inkább a tömegsportra korlátozódott, de tagjai és vezetői első kézből értesültek minden fontos sportpolitikai folyamatról és döntésről. Nemzetközi szinten ekkor a legjelentősebb magyar sportvezetőnek számított Csanádi Árpád, aki 1964-től 1983-as haláláig NOB-tag, valamint 1969-től a MOB főtitkára volt. Az Országos Testnevelési és Sporthivatal első elnöke dr. Beckl Sándor lett, aki 1973 és 1978 között töltötte be ezt a pozíciót. Őt Buda István követte az elnöki székben. Az első intézkedések egyike az volt, hogy az OTSH alá helyezték az ország 10 legnagyobb sportegyesületét. A korszakban a magyar sportdiplomácia egyértelműen támogatta Észak-Korea, Észak-Vietnam, Kuba és az NDK szakszövetségeinek nemzetközi térfoglalását, Moszkva és Szarajevó olimpiai rendezési jogának sérthetetlenségét, valamint kiállt Moszkva Los Angeles-i revans-bojkottja mellett.

A sportvezetés lépéseit a sportolók és a szurkolók kapcsán, és az átszervezéseket általában a kudarcok vagy egy-két potenciális veszélyforrásnak ítélt helyzet határozta meg. Hegyi Gyula jelentése 1956-ból minden bizonnyal sokkal tragikusabb képet fest a magyar futball akkori állapotáról.⁹ Az akkori OTSB elnök szerint komoly szervezeti, szakmai és erkölcsi problémáknak köszönhetően a magyar futball soha nem látott mélypontra került. Szerinte „*az edzők munkája csapnivaló (a válogatott csak a világklasszis játékosok miatt volt sikeres), a játékosok elkényelmesedtek, nem edzenek rendesen*”.¹⁰ Okolta még a játékvezetői testületet is, de minden probléma közül nagyobbban ítélte meg, hogy Sebes Gusztáv – szerinte – rossz döntéseket hozott, és jóllakott a sikerekkel. Hegyi kritikája mai szemmel nézve eléggé nevetésesnek tűnik, főleg annak fényében, hogy a magyar válogatott máig egyedülálló módon 1950 és 1954 között négy éven át, majd az 54-es berni VB-döntő után is másfél évig veretlen volt. Hozzá kell tenni, hogy Sebes Gusztáv filozófiája és eredménycentrikussága sok tekintetben a nyugati államok futballkultúrájára emlékeztetett, és UEFA alelnökként a BEK¹¹ 1955-ös elindulása óta a magyar csapatok szereplését, és általában véve a magyar csapatok és a válogatott nemzetközi turnéit szorgalmazta. 1956 nyarán a pártvezetésnek egészen biztosan nem a magyar futball volt a legfőbb gondja. Rákosinak júliusban szovjet utasításra le kellett mondania és el kellett hagynia az országot, de ami biztos, hogy a Rákosi-rendszer az utolsó pillanatig foglalkozott a futballal. Ennek oka, hogy a rendszer létét a sikerek igazolták, így óriási jelentősége volt a sportsikereknek (is). A sportpályákon elért győzelmek jelentőségét a nemzeti identitás megélése, a nemzeti

⁸ Kornai 2012. 53, 85. és Tabajdi 2013b. 170.

⁹ MNL OL. M-KS 276.f. 61/778. ő. c. Jelentés a magyar labdarúgósport és a válogatott helyzetéről, 1956. június 2.

¹⁰ Takács 2018. 77.

¹¹ Bajnoksaplatok Európa Kupája, a mai Bajnokok Ligája jogelődje

önérzet szempontjából sem szabad lebecsülni, főleg két vesztes világháború után, és ezt a hatalom is felismerte. Érdeemes megfigyelni a sajtó népi-nemzeti retorikáját, és a sport-sikerek nemzeti sikerként történő tálalását. Ma már így nem meglepő, hogy a „legsötétebb” 1950-es években aratott olimpiai, futball- és egyéb sportsikereket¹² az eredeti kontextusból kiszakítva ma is nemzeti sikerként lehet interpretálni. Az MSZMP sportirányításának az 1970-es években a futball fejlesztése terén komoly tennivalói akadtak, hiszen már 1973 nyarára eldőlt, hogy Magyarország immár zsinórban második alkalommal nem lesz ott a labdarúgó világbajnokságon. Okként gyakorlatilag a Hegyi Gyula által 1956-ban már elmondottakat jelölték meg: szakmaiatlanság, elégtelen utánpótlás-nevelés, bundázások, magas anyagi juttatások teljesítménytől függetlenül. A változások egyik legfőbb eleme – a bajnokság átalakítása mellett – a játékosok juttatási rendszerének módosítása volt, mely szerint (a játékosok immár) fizetésük 60%-át a sportteljesítmény után kapták. A rendelet párhuzamosan lehetővé tette a futballistáknak, hogy sportstátuszban dolgozzanak munkahelyükön. Mellbevágó látni, hogy már a 70-es években komoly problémakört jelentett a nézőszámok kérdése, nem véletlen, hogy az OTSH előterjesztése után a válogatott és bajnoki mérkőzéseket egy darabig nem közvetítették élő egyenes adásban, annak érdekében, hogy minél többen látogassanak ki a stadionokba. Kádárék is törekedtek tehát arra, hogy a sportot legitimációpótló eszközként használják a hatalomgyakorlásban. Az eredmények fejében az élsportolók bizonyos köre viszonylagos kiváltságokat élvezett, amelyeket csakis a hatalom diktálta feltételek és határok között tudtak érvényesíteni.

A könyvnek egy nagyon érdekes forrása Kádár Jánosnak azon kijelentése, amikor a szurkolók, a formálódó B-közepek egy részét – konkrétan a Ferencvárosét – „fasiszta csőcselékként” jellemzi 1957-ben. A könyvben a szerző külön fejezetet szentel a karhatalom és a Ferencváros viszonyának bemutatására. Kádár elmondja, hogy *„ha nem ügyelnek megfelelően, akkor a sportmérkőzések lesznek az egyetlen legális területei a szovjetellenes, kommunistaellenes, antiszemita hangulatkeltésnek, és 70.000 emberre lövetni nem tréfadolog”*. Súlyos kijelentések ezek, amelyeket illik megfelelő kritikával kezelni. Egyrészt a kijelentés 1957-ből származik, amely még a megtorlás időszaka Magyarországon 1956 után, nagyon sok kemény hangvételű megnyilvánulást találunk ebből a korszakból. A Ferencváros megbélyegzésére és a Fradi–Kádár ellentét veszélyeire a pártvezetők is felhívják a figyelmet, mondván, hogy *„a Fradi mellé odacsatlakozott egy csomó becsületes ember, amikor látták, hogy a csapatot lefejezték”*. Részben a forráshiány és a visszaemlékezések kontraszelektáltsága miatt kell azt mondanom, hogy a karhatalom és a szurkolók között a szocialista korszak egészét nézve nem került sor „angliai” kaliberű, véres összecsapásokra, legalábbis a szervezett szurkolói csoportok 1980-as évekbeli tömeges megjelenéséig biztosan nem. Az egyik legnevezetesebb összecsapás 1964-ben történt egy Fradi–Győr mérkőzésen, ahol a huligánoknak nevezett szurkolók keményen összecsaptak a rendőrökkel, de a karhatalom részéről brutalításra itt sem került sor. Jó ürüggyel szolgáltak azonban az ilyen jellegű összetűzések arra, hogy a szocialista vezetés minduntalan emlékeztessen 1956-ra és az abból fakadó rettegetésre. Az innen származó jelentés szövegvilágából még az „ellenforradalom” fő okairól hozott 1956. decemberi párthatározat négy tényezője is visszaköszön: a fasiszta-burzsoá

¹² Az 1952-es helsinki olimpián a magyar küldöttség a mai napig legsikeresebb olimpiáját zárta, rekordszámú érermel, köztük 16 arannyal.

ellenforradalmárok és a nyugati imperialisták konkrétan (is) megjelennek az 1964-es jelentésben, míg a pártellenzék szerepét a Fradi vezetésére osztották ki.¹³ Nem jelenthető ki tehát, hogy a szurkolók és a karhatalom viszonya békés lett volna ezekben az évtizedekben (volt példa szurkolói lázadásra azért, mert elfogyott a sör...), de az 1957-ben emlegetett kádári agresszió mértéke nem jelenik meg a ránk maradt forrásokban. A „Pá-holyban” c. fejezetben olvashatunk olyan pilisvörösvári fiatalokról, akik ellen eljárást indítottak szovjet emlékművek megrongálásáért, de a jelentés magában foglal „stadionbeli zendülés tervezetét”, természetesen ismét Fradi-szurkolóról van szó. A tervük az volt, hogy egy Ferencváros–Győr meccsen felpaprikázzák a hangulatot, olyannyira, hogy spontán zendülés törjön ki. A terv komolyságát mutatja viszont, hogy míg a nyomozást lezáró jelentésben szerepel a fiatalok zendülés-tervezete, addig a vádirat és az ítélet már nem tesz említést minderről. Összességében elmondható, hogy a karhatalom és a szurkolók viszonyának részletes rekonstruálása még várat magára, főként a források hiánya vagy feldolgozatlansága miatt.

Különösen izgalmas a könyv „Informátor a lelátón” c. fejezete, amely egy „Cinege” fedőnevű Fradi-szurkoló „munkásságába” enged betekintést. Azon túl, hogy a fedőnevét később Csillagra cserélő informátor rendszeresen jelentett a szurkolókról, az elhangzott kijelentésekről, és a stadionban történetekről, a tartótiszt még a fradisták törzshelyének számító Gyáli úti borozó párbeszédeire és az ott hallható véleményekre, történetekre is kíváncsi volt. Azért volt nehéz a stadionban jelen levő ügynökök munkája, mert jelenlétüket sokszor a szurkolók is érzékelték. Egy alkalommal Csillagot is figyelmeztették, hogy vigyázzon, mert „*sok a rendőr és a detektív a szektorban.*”¹⁴ A hálózati személyeknek kettős szerepe volt: nézőként a játékosokat és a meccset figyelte, ügynökként a többi szurkolót kellett (volna) szemmel tartania. Ez rendkívül nehéz feladat volt, előfordulhatott sokszor velük, hogy a mérkőzésbe feledkezve nem sikerült megfelelően a feladatra összpontosítani. A szerző is hoz erre vonatkozóan példákat. Kijelenthető, hogy az informátorok alapvetően szurkolóként gondolkodtak, hiszen összefüggést tételeztek fel a játéktéren és nézőtéren történtek között, azt gondolva, hogy a mérkőzés alakulása kihatással lehet a nézők hangulatára és viselkedésére. Az emberi esendőségből vagy a szurkolói mentalitásból fakadóan előfordult az is, hogy bizonyos bekiabálásokat, vagy „*szovjetellenes hecckampányokat*” az informátor nem hallott vagy nem akart meghallani, és nem tett említést ezekről a jelentésében. Az egyre több szélsőséges elemet mutató, balhésabb szurkolói csoportokkal kapcsolatban érdekes forrás, amelyben azt olvassuk, hogy néhányan szándékosan a drágább szektorokba váltottak jegyek, hiszen a karhatalom egy idő után feltérképezte, hogy az olcsó szektorokba általában az „alacsonyabb státuszú”, sokszor balhésabb nézők foglaltak helyet. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a rendőrségi diskurzus az alacsonyabb társadalmi státuszúakat rendbontónak és normaszegőnek bélyegezte.

Az „Ügynök a klubházban” c. fejezetben betekintést nyerhetünk a pártállam vidéki problémakezelésébe, egész pontosan a Nyíregyházi Spartacus futbalcsapatának egyik alkalmazottja, Bakos Béla történetébe. Az egykori futballistával a sport területén tevékenykedő volt ellenforradalmárokat, amnesztiával hazatérteket, illetve nyugati kapcsolatokkal rendelkezőket kívánták megfigyeltetni. Érdekesség vele kapcsolatban, hogy 1944–45 során az SS Hunyadi hadosztály katonája volt, emiatt másfél évig rendőrhatósági felügyelet alá helyezték. Bakosnak akadt bőven dolga a klubházban és környékén: edzők, játékosok,

¹³ Takács 2009.

¹⁴ ÁBTL 3.1.2. M-31714. 300-301. „Csillag” informátor jelentése, 1967. április 5.

gyanúsna ítélet személyek megfigyelése éveken át, beleértve a rendszer legfőbb irányítóit és saját munkatársait is. Bakos, „Csillag” és társai tevékenysége azt mutatja, hogy az állambiztonság mindenhol jelen kívánt lenni, ahol ellenséges tevékenységnek a gyanúját észlelte. Az utolsó, rövid fejezetben a könyv lényegi mondanivalójának összefoglalására kerül sor. A szerző megállapítja: az állambiztonság még egy jól behatárolható teret, a stadionok lelátóit sem tudta tökéletesen felügyelni, ennek fő oka pedig az emberi tényezőkben keresendő. A hálózati személyeknek úgy kellett megfigyelniük szurkolótársukat, hogy közben a meccset is nézték, amely szurkolóként érdekelte őket – legalábbis úgy kellett tenniük. A szocialista korszak Magyarországon a technika vívmányai még nem álltak rendelkezésre, mint pl. a briteknél a bekamerázás 1985-től, így a hatalomnak mindvégig azzal a paradox helyzettel kellett megbirkóznia, hogy a szurkolók megfigyelésére nem éppen a stadion a legalkalmasabb hely. Az egyik informátor például jelezte is a B-közép tagjaihoz való közelkerülés akadályait és nehézségeit.¹⁵

A szerző könyvéhez felhasználja az MSZMP kongresszusainak és vezető szerveinek kiadott dokumentumait, a Magyar Országos Levéltár, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára vonatkozó iratait, jelentéseket, továbbá interjúkat, visszaemlékezéseket. Takács Tibor érdekes és értékes munkája hozzájárulás a magyar futball 20. századi rejtett arcának megismeréséhez. A szerző is hangsúlyozza azonban, hogy a szocialista korszak magyar futballjának igazi arcát természetesen nemcsak a párttitkárok, ügynökjelentések, nyomozások és titkosszolgálati tisztek jelentik, hiszen legalább ennyire meghatározó volt a játék öröme és az együttszurkolás élménye, a virsli rossz ízével és a sör keserű bűdösével.

¹⁵ Takács 2018. 197.

Források

- ÁBTL Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- 4.2. Államvédelmi, állambiztonsági szervek gyűjteményei. Parancsgyűjtemény.
- 3.1.2. Hálózati, operatív és vizsgálati iratok. A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék. Munkadossziék.
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- M-KS 276.f. 54 Az 1945 utáni munkáspártok iratai. Magyar Dolgozók Pártja. MDP központi szervei. Titkárság.
- M-KS 276.f. 61 Az 1945 utáni munkáspártok iratai. Magyar Dolgozók Pártja. MDP központi szervei. KV Iroda információs anyagai.
- Takács 2009. Takács Tibor: Rendőrségi jelentés az 1964. szeptember 13-ai FTC–Győr labdarúgó-mérkőzés utáni rendbontásról. In: ArchívNet. XX. századi történeti források, 9. (2009) 5. sz. https://archivnet.hu/politika/banditak_olyanok_vagytok_mint_1956ban_voltatok.html (Utolsó letöltés: 2020. június 3.)

Szakirodalom

- Kornai 2012. Kornai János: A szocialista rendszer. Pozsony, 2012.
- Tabajdi 2013a. Tabajdi Gábor: A III/III krónikája. Bp., 2013.
- Tabajdi 2013b. Tabajdi Gábor: Kiegészítés Kádárral. Bp., 2013.
- Takács 2015. Takács Tibor: A Weidemann-ügy, 1961. Sport, hatalom és állambiztonság a korai Kádár-korszakban. In: Aetas, 30. (2015) 4. sz. 5–21.
- Takács 2018. Takács Tibor: Büntetőterület: Futball és hatalom a szocialista korszakban. Bp., 2018.